БОРИС ЄВГЕНОВИЧ ПАТОН: П'ЯТДЕСЯТ РОКІВ НА ЧОЛІ АКАДЕМІЇ

Урочисті збори наукової громадськості з нагоди відзначення 50-річчя обрання академіка Бориса Патона президентом Національної академії наук України

27 лютого 2012 р. у Великому конференц-залі НАН України відбулися урочисті збори наукової громадськості з нагоди відзначення 50-річчя обрання академіка Бориса Євгеновича Патона президентом Національної академії наук України. В заході взяли участь представники наукової громадськості, вищі посадові особи держави, іноземні гості.

Обійнявши 1962 р. високу посаду президента Академії, Борис Євгенович упродовж півстоліття всі свої сили, глибокі знання і колосальний досвід віддавав і віддає розвитку науки України, зростанню її національного і міжнародного авторитету. Під його керівництвом Національна академія наук України стала одним з найбільших наукових центрів у Східній Європі і широко відомою в усьому світі.

Перед відкриттям урочистих зборів наукової громадськості з нагоди відзначення 50-річчя обрання академіка Бориса Патона президентом НАН України у приміщенні Адміністрації Президента України Глава держави Віктор Федорович Янукович привітав Бориса Євгеновича з цією визначною подією і вручив йому орден Свободи за значний особистий внесок у соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток незалежної Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю.

Президент України В.Ф. Янукович вручає президенту НАН України Б.Є. Патону орден Свободи

Під час зустрічі з Бюро Президії НАН України В.Ф. Янукович висловив подяку Б.Є. Патону за його півстолітню плідну працю на посаді керівника Національної академії наук.

Президент України переконаний, що однією з важливих складових інноваційного розвитку нашої держави повинна стати модернізація науки. «Наша мета — разом із Національною академією наук розглянути питання модернізації науки, об'єднавши нашу науку, освіту та реальний сектор економіки», — зазначив Глава держави. За його словами, сьогодні наука, як і інші сфери розвитку країни, на жаль, переживає непрості часи.

Президент водночас наголосив, що ідея інноваційного розвитку України була, є і залишається актуальною. Глава держави висловив переконання, що без технологічного оновлення виробництва та промисловості неможливий якісний рух уперед, випуск конкурентоспроможної продукції тощо. «Потрібний технологічний ривок, який би

створив умови для піднятття рівня конкурентоспроможності нашої промисловості», — зазначив В.Ф. Янукович.

«Нам зараз потрібно подивитися, як ми будемо будувати сучасну модель науки, поєднану з освітою, виробництвом та економікою. Я розраховую на те, що ця робота буде вестися разом із Вами», — сказав В.Ф. Янукович, звертаючись до Б.Є. Патона.

Президент НАН України у свою чергу подякував Главі держави за увагу до питань розвитку науки і освіти в Україні.

Члени Президії НАН України презентували В.Ф. Януковичу ювілейну книгу «Б.Є. Патон: 50 років на чолі Академії», видану до цієї знаменної події.

* * *

Урочисті збори наукової громадськості з нагоди відзначення 50-річчя обрання академіка Бориса Патона президентом НАН України відкрив віце-президент НАН України академік НАН України **Антон Григорович Наумовець**.

Він виголосив промову, в якій зазначив, що наукова громадськість святкує золотий трудовий ювілей академіка Бориса Євгеновича Патона — 50-річчя його титанічної, самовідданої праці на посту президента Національної академії наук України. Це світовий рекорд тривалості успішного керівництва величезним творчим колективом Академії, яка за півстоліття зробила вагомий внесок у розвиток науки, економіки і культури, і подія ця унікальна не лише в історії Академії, а й в історії держави. За словами Антона Григоровича сьогодні є чудова нагода віддати належну шану цій унікальній людині — вченому, інженеру, організатору, патріоту, інтернаціоналісту і гуманісту.

У чому ж полягає секрет безпрецедентно тривалої й успішної діяльності Бориса Євгеновича на посту президента Академії? Безумовно, передусім слід згадати теплим словом його предків, рід Патонів, який упродовж століть подавав приклад самовідданого служіння Вітчизні. З особливою вдячністю належить згадати батька Бориса Євгеновича — Євгена Оскаровича — і за виховання такого сина, і за те, що він залучив його до наукової й інженерної роботи в такому цікавому, перспективному і надзвичайно важливому напрямі, яким є електрозварювання.

Те, що Борис Євгенович успішно керує Академією вже півстоліття і що на останніх, 2009 р., виборах президента за нього знову віддали голоси понад 93% членів Академії, є переконливим свідченням правильності вибору, який зробила Академія в далекому 1962 р.

Яким має бути керівник будь-якого колективу? Користуючись спортивною термінологією, він має бути багатоборцем, у якому поєднуються принаймні три необхідні якості — високий професіоналізм, організаторський талант і порядність. І чим більший колектив, особливо якщо це творчий колектив, тим вищою є планка для цих якостей.

Вчений. Без сумніву, Борис Євгенович належить до числа видатних учених-матеріалознавців сучасності. Рівень цивілізації кожного суспільства безпосередньо визначається тим, які матеріали воно використовує і як їх обробляє. Не випадково в історію ввійшли такі поняття, як «кам'яна доба», «бронзова доба», «залізна доба». Нині асортимент матеріалів, використовуваних людством, незмірно розширився. І всі ці матеріали необхідно вміти одержувати, обробляти, надійно з'єднувати в різних конструкціях. Генеральною лінією в науковій та інженерній творчості Бориса Євгеновича були й залишаються зварювання матеріалів і металургія.

Серед необізнаних людей інколи трапляється досить спрощене уявлення про процес зварювання. Часто не розуміють, які складні фізичні й хімічні процеси відбуваються у зварному шві, особливо якщо необхідно міцно і надійно, як мовиться — «навік», з'єднати між собою зовсім різнорідні матеріали. Тут і електротехніка, і хімічні взаємодії, і фазові переходи, і процеси змочування та розтікання металів, і електронна оптика при зварюванні електронним променем, і лазерна фізика при зварюванні лазерним проме-

нем, і фізика вибуху при зварюванні вибухом, і, нарешті, процеси коагуляції білків при електрозварюванні живих тканин.

Борис Євгенович став на чолі Академії наук, уже маючи за плечима вагомий науковий багаж у галузі фізики електрозварювання й автоматизації цього процесу. Цей науковий та інженерний доробок був широко і стрімко, за суворими законами воєнного стану, впроваджений у виробництво броні наших танків у трагічні часи Великої Вітчизняної війни і став, без будь-якого перебільшення, величезним внеском у нашу Перемогу.

Далі було винайдено електрошлакове зварювання та електрошлаковий переплав металів, під час якого шлак діє як потужна губка-насос, що вбирає з рідкого металу всі шкідливі домішки. Завдяки цій технології було відкрито шлях до отримання чистих металів у великих масштабах. Далі розроблено і впроваджено в практику цілий ряд нових видів зварювання — електронним променем (цей спосіб було блискуче випробувано в космосі), лазером, вибухом, дифузією, а також комбінованою дією всіх цих засобів впливу на зварювані об'єкти. В 1960-х роках було розпочато дослідження і розроблення технологій одержання зміцнювальних покриттів і композиційних матеріалів способом електронно-променевого випаровування компонентів і осадження пари на різних поверхнях. Ці технології знайшли застосування в різних галузях техніки, дали змогу в багато разів підвищити експлуатаційний ресурс деяких відповідальних виробів, зокрема лопаток газових турбін. Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона став справжньою Меккою для зварників усього світу.

За ініціативою Бориса Євгеновича в СРСР на найвищому державному рівні було прийнято постанови, що забезпечили широкомасштабне впровадження новітніх зварювальних технологій у практику — від машинобудування всіх напрямів до будівництва, залізничного транспорту, традиційної й атомної енергетики, ракето- і судно-

Академік НАН України А.Г. Наумовець

будування, оборонної промисловості й комунального господарства. Було створено цілі покоління машин і визначні споруди, що не мали аналогів у світовій практиці. Фактично наші електрозварники — вчені й інженери під керівництвом Б.Є. Патона — навчили людство зварювати практично все з усім. Вершиною зварювального мистецтва стала технологія зварювання живих тканин, яка вже широко крокує по всій планеті. Спочатку кількість виконаних за її допомогою операцій підраховували, а тепер, коли їх число, за оцінками, наблизилося до 100 тисяч, точну цифру назвати вже неможливо.

За допомогою технологій і обладнання, розроблених Патонівським інститутом, на нашій планеті прокладено близько 70 тис. км магістральних трубопроводів, якими можна двічі оперезати по екватору всю земну кулю. Вони прокладені крізь тундру і вічну мерзлоту, болота й ріки, а тепер і моря, і забезпечують енергоносіями сотні мільйонів людей. Воістину це технології, що змінили і продовжують змінювати світ, визначаючи рівень сучасної цивілізації. За видатний внесок у розв'язання науково-технічних проблем трубопровідного транспорту енергоносіїв та енергомашинобудування Б.Є. Патону присуджено одну з найпрестижніших міжнародних премій — премію «Глобальна енергія».

Організатор. Стисло нагадавши про основні досягнення Бориса Євгеновича Патона як видатного науковця й інженера, А.Г. Наумовець перейшов до розповіді про основні віхи його керівної організаторської роботи на чолі Академії. 50 років тому АН складалася з п'яти відділів — суспільних, фізико-математичних, хімічних та геологічних, біологічних і технічних наук. Усього в ній налічувалось 43 інститути. Це був, так би мовити, стартовий науковий потенціал для Бориса Євгеновича. Свіжий вітер, що повіяв у Академії з його приходом на посаду президента, повернув учених обличчям до практичних потреб суспільства і держави. Надзвичайно важливим було те, що Борис Євгенович поєднував у собі високу кваліфікацію, практичний досвід і необхідні особисті якості і вченого, й інженера, і на той час вже керівника великого колективу — Інституту електрозварювання. Отже, дуже скоро його талант в іпостасях ученого, інженера й організатора науки розгорнувся на повну силу, його було високо оцінено не лише в колективі Академії, а й на державному рівні, тим більше, що Борис Євгенович став широко відомим громадським діячем.

Спочатку були певні побоювання, що вчений і інженер у галузі електрозварювання може обмежувати й «утискати» фундаментальні дослідження. Однак цього не сталося. Виявилося, що Борис Євгенович досить вільно орієнтується в галузі як технічних, так і фундаментальних наук — природничих, точних, суспільних і гуманітарних. Усі можуть підтвердити, що він з готовністю підтримує ті фундаментальні напрями, які є оригінальними й відкривають цікаві перспективи на майбутнє. Однак він наполягає, щоб це була наука справді світового рівня, більше того — слід прагнути, щоб вона посідала передові позиції у світі.

Підтримуючи фундаментальні дослідження як основу розвитку всіх наук, Борис Євгенович як видатний інженер і людина з державним мисленням завжди шукає можливості практичних застосувань і активно проводить у життя концепцію цілеспрямованих фундаментальних досліджень. Він справедливо вважає, що, залишаючи за прозорливими вченими — так би мовити, «фундаменталістами» — право вибору тематики досліджень, слід закликати їх якнайуважніше й глибше «копати» там, де досвід та інтуїція підказують перспективу практичних ефектів уже в недалекому майбутньому. А це вимагає тісного зв'язку науки з виробництвом, розуміння науковцями його проблем і потреб.

З ініціативи й за керівної ролі Б.Є. Патона в Академії при інститутах було створено потужну дослідно-виробничу базу — спеціальні конструкторські бюро, інженерні центри, експериментальні виробництва, дослідні заводи. Отже, реалізувалася ідея формування «під одним дахом» своєрідної тріади «дослідження → проектування → виробництво», яка чимось нагадує заводський конвеєр, де послідовно й у безпосередній взаємодії виконавців (буквально «пліч-о-пліч») нове знання втілюється у випуск затребуваної і конкурентоспроможної продукції. Варто зазначити, що у світі до цієї ідеї в широкому масштабі почали приходити лише недавно, під час масового створення технопарків і відгалужених компаній. Можна тільки шкодувати, що за останні десятиліття СКТБ і дослідні виробництва в більшості наших інститутів припинили існування через економічну кризу й усе ще несприятливий інноваційний клімат у країні.

Загалом 1960-ті — початок 1980-х років стали періодом стрімкого розвитку нашої Академії. Вищі навчальні заклади випускали численних висококваліфікованих фахівців, які прагнули працювати в науці й були затребувані суспільством. Практично всі провідні вчені Академії викладали тоді в університетах та інститутах, очолювали в них кафедри. Швидко зростали кадри здібних молодих учених, що створювало об'єктивні умови для організації нових інститутів з актуальних галузей науки. З ініціативи Б.Є. Патона і за його активної підтримки в системі Академії були створені десятки нових інститутів і організацій, що

розширили й поглибили дослідження в найважливіших наукових напрямах. Це було реальною потребою, а не марнославним прагненням помножувати число інститутів. Для створення нової наукової установи потрібно було дати серйозне обґрунтування його необхідності, довести директивним органам наявність відповідного кадрового потенціалу, заручитися підтримкою АН СРСР і організацій, зацікавлених у науковій і технологічній продукції майбутнього інституту. Образно кажучи, Україна в цей час потужно нарощувала свої наукові «мускули».

Зокрема, великого розмаху в АН УРСР набули дослідження в галузі кібернетики. Борис Євгенович активно підтримував у цій справі академіка Віктора Михайловича Глушкова, під керівництвом якого вчені України зробили визнаний світом внесок як у теорію, так і в практику всього того, що нині називають інформаційними технологіями. Особливі заслуги належать нашій Академії і в організації підготовки кадрів для цієї галузі, яка нині є життєво важливою.

Борис Євгенович доклав також багато зусиль до нарощування в Україні власного наукового потенціалу в галузі ядерної фізики. Його важливість особливо яскраво виявилася, коли сталося чорнобильське лихо. Безсумнівно, наслідки цієї трагедії були б набагато страшнішими, якби Академія не кинула всі свої сили на боротьбу з ними. Б.Є. Патону належать виняткові заслуги в організації робіт з ліквідації наслідків чорнобильської аварії.

Слід окремо сказати про створення наукових центрів АН і Міністерства освіти і науки в регіонах України. Борис Євгенович завжди рішуче виступає за те, щоб установи Академії існували й активно працювали не лише в Києві, а й в областях. При цьому, вирішуючи на високому рівні проблеми загальнонаукового значення, вони зобов'язані максимально враховувати у своїй роботі специфічні запити економіки й культурного розвитку регіонів. За роки президентства Б.Є. Патона було створено цілий ряд нових академічних інститутів і центрів у Харкові і Львові, Одесі й Донецьку, Дніпропетровську і Миколаєві, Сумах, Запоріжжі, Севастополі, Чернівцях, Ужгороді, Житомирі, ботанічних садів і природних заповідників у різних областях України. Завдяки активній участі у вирішенні важливих народногосподарських і оборонних завдань новостворені інститути одержували досить щедре фінансування, розбудовувалися, виховували висококваліфіковані кадри і завойовували авторитет у Союзі та світі. Наочним прикладом ефективного внеску в досягнення цієї мети стало створення практично «з нуля» Донецького наукового центру, завдяки якому Донецький регіон, традиційно відомий як край вугілля, сталі й хімічної індустрії, посів гідне місце й на науковій карті світу. Під час виборів до Академії Борис Євгенович наполегливо агітує за те, щоб за інших рівних умов перевагу віддавали кандидатам, що працюють за межами столиці. Він постійно піклується про те, щоб, перефразовуючи слова М.В. Ломоносова, наука України прирастала регіонами, які долучаються до розвитку науки й технологій. Розуміючи як ніхто інший відповідальність Академії за розвиток науки в Україні та її унікальні можливості розвивати ключові напрями завдяки багатодисциплінарності й ефективній координації, Б.Є. Патон приділяє надзвичайно велику увагу згуртуванню наукових сил нашої країни навколо Академії.

Сьогодення. Далі у своїй промові А.Г. Наумовець звернувся до часів новітньої історії, відлік якої почався з 1991 р., коли Україна стала незалежною державою. Перехід до іншого суспільного ладу виявився набагато складнішим, ніж очікувалося, і не все так сталося, як гадалося. Наука України, як і багато інших сфер життя, почала працювати у складних умовах. Борис Євгенович категорично не сприймає слова «виживати», натомість говорить «працювати», і саме про це свідчать результати діяльності Академії в сучасний період.

Що ж нового відбувається в житті НАН України в останні десятиріччя? Передусім, широко застосовується програмно-цільова організація досліджень у напрямах,

що визначені як пріоритетні на державному рівні й конкретизовані на академічному. Це й участь у державних програмах, і цільові академічні (переважно міждисциплінарні) програми, і цільові фундаментальні програми в межах окремих відділень. Вони спрямовані на актуальні наукові й науково-технічні проблеми — енергозаощадження, забезпечення мінеральними ресурсами, створення нових матеріалів, розроблення інформаційних, космічних, ядерних і нанотехнологій, на забезпечення надійної роботи об'єктів стратегічного значення, особливо тих споруд, що вже відпрацювали гарантійний ресурс, але продовжують експлуатуватися.

Вісім років тому в складі Академії було створено нове, 14-те, Відділення ядерної фізики і енергетики. Йому доручено виконувати фундаментальні дослідження в цій галузі й одночасно працювати в тісній взаємодії з нашою атомною енергетикою, допомагати їй у вирішенні конкретних завдань сьогодення, зокрема щодо подовження терміну експлуатації енергетичних атомних реакторів.

НАН України щороку проводить конкурс науково-технічних проектів інноваційного спрямування. Їхньою метою є здійснення розробок, що максимально наближені до впровадження. Вони фінансуються Академією на паритетних засадах разом з підприємствами, зацікавленими в кінцевій продукції. У відборі таких проектів активну участь бере особисто Борис Євгенович. З його ініціативи минулого року Академія наук підготувала узагальнені пропозиції великих інноваційних проектів. Вони стосуються впровадження нових методів діагностики поширених захворювань, енергоефективності, створення нових матеріалів, розроблення інформаційних технологій, пошуку і видобутку мінеральних ресурсів, розвитку малотоннажної хімії та інших важливих проблем. На переконання Академії, реалізація цих проектів у державному масштабі здатна забезпечити значний економічний і соціальний ефект. Організовуючи розроблення та впровадження сучасних технологій у виробництво, Б.Є. Патон одночасно вимагає проведення наукових оцінювань їхнього впливу на навколишнє середовище й людину.

Борис Євгенович настійливо вимагає, щоб науковці працювали прозоро, повніше інформували суспільство про результати своєї діяльності. На сайті Академії виставлено докладну інформацію щодо пропозицій упровадження розробок, здійснених під час виконання науково-технічних проектів, а також пропозиції заходів з енергозаощадження. Академія регулярно влаштовує виставки своїх розробок. Наприклад, нашу експозицію на виставці, присвяченій 20-річчю СНД, що проходила в Москві минулого літа, було визнано найкращою.

На жаль, інноваційний процес усе ще гальмується несприятливим інноваційним кліматом у державі. Щоб на повну силу запрацював двигун інновацій, владним структурам конче потрібно «увімкнути запалювання» шляхом ухвалення законодавчих рішень, що активізують зацікавленість бізнесу в організації виробництва новітньої продукції. Тоді наша наука напевно змогла б самостійно і стабільно заробляти значні кошти із позабюджетних джерел.

Величезною заслугою Бориса Євгеновича Патона є те, що після розпаду СРСР й утворення незалежної України, в умовах тривалої економічної й фінансової кризи, що не обійшла й науку, він зумів зберегти Національну академію наук та її основні наукові школи. Під його керівництвом Академія доводить не на словах, а конкретними справами свою необхідність для народу і держави, свою здатність робити вагомий внесок у вирішення ключових проблем розвитку економіки і культури країни. Починаючи з 1991 р., в НАН України було створено близько 20 нових наукових установ у галузі суспільних і гуманітарних наук, потреба в яких була продиктована новим статусом України як незалежної держави. Створено також низку нових інститутів і центрів у галузі природничих і технічних наук, яким доручено виконувати дослідження і розроблення з проблем, що мають велике значення для нашої економіки.

Борис Євгенович приділяє неослабну увагу розвитку міжнародного співробітництва, присутності АН на світовій науковій арені. Академія підписала угоди про співпрацю більш ніж з 50 закордонними організаціями. Б.Є. Патон є одним з ініціаторів збереження загального наукового простору в межах СНД, створення Міжнародної асоціації академій наук, беззмінним президентом якої він є з 1993 року.

Людина. Б.Є. Патон — людина видатної організованості, діловитості, виняткової здатності безпомилково схоплювати головне, приймати правильні рішення. Його багатогранність і працездатність вражають. Тільки завдяки глибокому почуттю особистої відповідальності перед державою, народом, власною совістю він успішно працює і справляється з величезним навантаженням. Символічно, що так само, як він уміє з'єднувати між собою навіть різнорідні матеріали, він здатний об'єднувати на спільну справу науковців з різноплановими інтересами, високими амбіціями і нерідко зі складними характерами.

Часто вживане словосполучення «за підтримки» або «з ініціативи» Б.Є. Патона — не просто ювілейний реверанс перед Борисом Євгеновичем, а констатація реальних подій. Б.Є. Патон постійно виступав і виступає як невтомний генератор ідей, тримає в полі зору стратегічні проблеми всієї Академії, піклується про справи державної важливості і внесок Академії в їх розв'язання. Не буде перебільшенням стверджувати, що буквально кожна установа Академії на різних етапах своєї історії одержала від Бориса Євгеновича всебічну допомогу - і стратегічні поради, і підтримку у вирішенні поточних проблем. Свій незрівнянний авторитет він використовує на благо науки.

Говорячи про стиль роботи Б.Є. Патона, не можна не підкреслити таку його благородну рису, як людяність. Якби можна було згадати всіх людей, яким він надавав усілляку допомогу у важких життєвих ситуаціях, то список їх напевно складався б із тисяч прізвищ.

Б.Є. Патон і В.М. Литвин

У нашій країні є таке поняття, як національне надбання, яке застосовують до унікальних технічних об'єктів і споруд. Можна стверджувати, що унікальним національним надбанням нашої держави є й сам Борис Євгенович Патон.

Наприкінці промови академік А.Г. Наумовець від імені всіх українських науковців побажав Борису Євгеновичу многая літа міцного здоров'я, щастя, невичерпної енергії, плідної праці на благо науки та народу і вручив ювілейну книгу «Б.Є. Патон: 50 років на чолі Академії» разом з вітальним адресом від членів Президії НАН України.

* * *

З вітальним словом виступив Голова Верховної Ради України академік НАН України **Володимир Михайлович Литвин**.

Він зазначив, що вперше в історії України святкується піввіковий ювілей очолювання центральної наукової інституції країни — НАН України. І справа не в кількості років, а в тому, що подвижницька праця всесвітньо відомого вченого й організатора науки академіка Б.Є. Патона — це золотий вік в історії не тільки Академії, а й усієї України. Щасливий кожен, хто відчув на собі животворний вплив інтелектуальної й організаторської потуги цієї Людини, щасливий народ, який має такого Сина і Патріарха світопізнання та світорозуміння.

Б.Є. Патон — це постать, яка справила помітний вплив на свою добу, яка діяла в унісон із загальноцивілізаційними процесами, яка консолідувала, а не розсварювала спільноту, діяння якої продовжують живити суспільний поступ і зберігають свою актуальність у сучасності.

Борис Євгенович володіє особливим магнетизмом, прозірливістю розуму; його швидкість і безпомильність в оцінюванні людей і ситуацій в десятки разів перевищує швидкодію потужних комп'ютерів, а його здатність приймати життєвої ваги рішення у критичні й відповідальні для співвітчизників часи викликає здивування і захоплення. Пояснення ж цього лежить на поверхні: істинним знанням є знання життя, чого не навчиш і чого не купиш за жодні кошти. Це вищий дар, даний предками і здобутий безкомпромісним служінням науці.

Діяльність президента НАН України є для всіх нас неоціненним методологічної ваги досвідом. Що дають наукові дослідження суспільству, людині сьогодні і що можуть дати в майбутньому? І тут академік Б.Є. Патон завжди залишається несхитним!

Не обіцянки про абстрактну користь науки та цінність наукових розробок, а доведений конкретний практичний ефект — ось головний аргумент Патона в оцінюванні ефективності наукової діяльності. Завдяки саме такій позиції НАН України все ще утримує належний рівень української науки.

Людиноцентризм науки — це той важливий фактор державотворення, цінність якого сповідує академік Б.Є. Патон і керована ним Академія України. Концепції і стратегії гуманітарного буття України останнім часом активно опрацьовуються її інститутами. Неувага до гуманітарної сфери завела її у глухий кут, з якого ми не можемо вийти досі.

Ця модель служіння засобами науки своєму народу виявилася такою ж міцною, як знаменитий зварний шов Патона!

Талант об'єднування різних напрямів людських знань і наук, різних шкіл і течій у Б.Є. Патона неперевершений. Уміння об'єднувати і в такому об'єднанні зачерпувати нові творчі імпульси — це також одна з його визначальних рис. Патон став для галузевих академій, університетів, профільних міністерств, органів влади тим важелем і тією точкою опори, яку так наполегливо шукав Архімед.

Критична маса зусиль Патона має підвести до розуміння владою того, що наука — надто серйозна сфера діяльності, щоб і надалі зберігати нинішній стан управління нею. Потрібна чітка, зрозуміла й дієва система, на вершині якої повинна стояти НАН України. Те, що нині робиться в адміністративному плані, призводить до того, що скоро всі кошти йтимуть на сферу управління наукою, а не власне на науку.

Зусиллями президента НАН України Бориса Євгеновича Патона сформовано конкурентоспроможний інтелектуальний простір держави, розгалужену інфраструктуру знань і впливу на економічне, суспільне і культурне життя. Прокладені батьком і сином Патонами мости з академічної науки в реальне життя мають надвисокий запас стійкості, як і сама Академія, вдягнута ними в броню інтелекту й мудрості. Зрозуміло, що така броня не повинна слугувати добровільній самоізоляції, утвердженню критичних настроїв без демонстрації належної позиції. Особливо домінуючим і повсякденним є твердження, що наука в сучасній Україні не запитана, що науку і науковців зневажають. Наочним свідченням чому є хоча б рівень фінансування наукової сфери.

На перший погляд, і заперечити нічим. Усе це так. Але якщо згадати, як науковці нещодавно стоячи аплодували розповідям високопосадовців про те, як вони наполегливо будуть підтримувати науку, виникає так і не задане їм запитання: а як, за якими лекалами, за яким планом вони збираються будувати країну?

Нещодавно в газеті «Дзеркало тижня» академік В.М. Локтєв справедливо критикував Верховну Раду за нерозуміння місця і ролі науки, що виявляється в мізерному її фінансуванні. Це при тому, що у складі нинішнього парламенту 12 академіків і членів-

кореспондентів державних академій, 43 доктори, 101 кандидат, 154 лауреати почесних звань, 17 Героїв Соціалістичної праці та України, 41 орденоносець Ярослава Мудрого, 21 генерал, не кажучи вже про «генералів» виробництва. Але, по-перше, ми всі їх обирали, а наше слово багато важить, принаймні так має бути. По-друге, і це головне — вони захищали дисертації в Україні, в наукових установах і переважно є науковцями — економістами та юристами. Взагалі майже 60% захистів дисертацій в Україні припадає на сфери економіки, права, медицини. Проте ні першого, ні другого, ні третього в Україні немає. Отже, ми надалі не можемо і не повинні залишатися країною поблажливості, конформізму й домовленостей.

Гострий історичний виклик вимагає вироблення нового порядку денного для України. Надалі інстинкти нас уже не врятують. І в цьому перше слово має бути за інтелектом, за Національною академією наук. Зокрема, по-новому належить осмислити глибинні механізми розвитку людської цивілізації та наші національно-ментальні особливості. Осмислити, щоб зробити правильні висновки для продуманої роботи.

Чи, може, ми не спроможні без спонукання, без участі в іншому державному утворенні реалізувати себе як державу? Для початку академічне співтовариство має визначитися з тим, якою воно бачить країну, бо нині в нього відсутня консолідована позиція. Одні кажуть, треба повернутися в лоно пострадянського простору, інші — треба бігти не вагаючись у Європу. А чи не краще, щоб Україна була на своєму місці, жила і працювала за стандартами, які осмислені науковою сферою? Ми повинні спочатку продемонструвати нашу цілісну позицію. Тоді й наука буде запитана, й Україна буде запитана на державно-суспільному рівні. Й усі ми перестанемо жалібно дивитися за кордон і зосередимося на Україні та її облаштуванні.

Академія має відновитись як цитадель думки і духу, перейти від оборони до активних дій. Адже вона високо здіймається над часом і суєтністю, відкрита для всіх, хто

Р.В. Богатирьова

прагне примножити її міць і потугу. Охорона та збагачення всього того, що досягнуто надлюдськими зусиллями багатьох поколінь, — найвища заслуга Бориса Євгеновича Патона.

Володимир Михайлович Литвин завершив свій виступ словами: «Нелегке завдання для кожного уряду — почути Б.Є. Патона! Висока честь тому уряду, який почув Патона! В цьому запорука успішного й динамічного розвитку України. І в цьому поступі нам усім треба активніше долучитися до втілення щоденних настанов президента НАН України академіка Бориса Євгеновича Патона — людини, чия присутність у цьому світі є доленосною для науки і для України».

* * *

Далі до слова було запрошено віце-прем'єр-міністра України, міністра охорони здоров'я України **Раїсу Василівну Богатирьову**.

Вона зауважила, що має відповідальне і почесне доручення від Президента України В.Ф. Януковича привітати Б.Є. Патона з визначною подією. Президент України зазначив, що Бориса Євгеновича суспільство знає як видатного вченого, інженера, матеріалознавця, геніального технолога. Чималий внесок зробив Б.Є. Патон у розвиток медицини: це і технології зварювання живих тканин, і

матеріали медичного призначення, і ліки, створені на основі нанотехнологій. Великими є його заслуги також у гуманітарній сфері, в деяких напрямах і вимірах якої він зробив, можливо, більше, ніж усі гуманітарії разом узяті. Борис Євгенович очолював процеси, які сьогодні пов'язані зі зміною світогляду української нації.

Глава держави вітає Бориса Євгеновича не лише як видатного вченого, а й як людину, яка визнана в усьому українському суспільстві. Змінюються епохи, змінюються формації, змінюються уряди й урядовці, а академік Б.Є. Патон був і залишається легендою української і світової науки. І саме за ці визначні здобутки Президент нагородив Бориса Євгеновича орденом Свободи.

У чому ж полягає сутність феномену Патона? Відповідь на це запитання може бути єдиною. Це вірне служіння державі, інтересам народу, а також вроджене, природне благородство.

Р.В. Богатирьова передала Борису Євгеновичу вітання від Кабінету Міністрів України і зачитала пам'ятний адрес від уряду та його голови прем'єр-міністра України М.Я. Азарова:

Шановний Борисе Євгеновичу!

Прийміть найщиріші вітання з нагоди 50-річчя Вашої діяльності на посаді президента Національної академії наук України!

Ви дали напрямок кільком епохам — як в науці і техніці, так і в державному розвитку. Безумовною Вашою заслугою як президента Академії є розквіт вітчизняної академічної науки. Весь потужний промисловий каркас України «зварений» за патонівськими технологіями. Ви почали будувати незалежну Україну, піднімаючи вітчизняну науку і технології на високий світовий рівень.

Не визнаючи нерозв'язних завдань ні в науці, ні в житті, Ви успішно провели українську Академію через важкий історичний період. І сьогодні, незважаючи на всі труднощі економічного і соціального характеру, досягнення вітчизняних учених продовжують рухати вперед світову науку за цілою низкою актуальних напрямів.

Потенціал української науки, створений і відтворений зусиллями президента Академії, є національним стратегічним ресурсом в умовах глобальної економіки.

Я від усієї душі вітаю Вас та весь колектив Національної академії наук України! Бажаю Вам довгих років міцного здоров'я, натхнення, продуктивної роботи!

Наприкінці промови Раїса Василівна закликала президента НАН України Б.Є. Патона і всю наукову спільноту разом рухатися вперед у напрямі розбудови як гуманітарного сектору, так і всього українського суспільства.

* * *

З вітальним словом до присутніх звернувся академік і віце-президент Російської академії наук, лауреат Нобелівської премії **Жорес Іванович Алфьоров**.

Він зазначив, що наукова громадськість святкує воістину унікальний ювілей — 50 років на чолі Академії. Історія знає приклади, коли на високих посадах перебували значно більше часу, переважно це стосується королівських осіб, проте обіймати півстоліття виборну посаду — безпрецедентний випадок. Українська академія наук дала світу багато видатних учених. На думку спадають імена В.І. Вернадського, М.О. Лаврентьєва, О.О. Богомольця, К.Д. Синельникова, М.М. Боголюбова та багатьох інших і, безперечно, ім'я Євгена Оскаровича Патона — батька ювіляра.

Наші народи пережили багато труднощів, але вони завжди долали їх завдяки своїй безкінечній, безмірній талановитості. На початку Великої Вітчизняної війни, після сталінських репресій 30-х років, з керівництва армії майже нікого не залишилось, а вже в 1941–1943 рр. з'явилися такі видатні воєначальники, як К.К. Рокосовський, М.Ф. Ватутін, І.Д. Черняховський. Країна, коли потрібно, народжує героїв.

Тоді, у роки війни, Борис Євгенович одержав свій перший орден, займаючись разом зі своїм батьком зварюванням танкової броні. У 60-ті роки — час підйому країни — розквітнув талант Б.Є. Патона як інженера,

Ж.І. Алфьоров

Б.І. Олійник

організатора науки і як головного зварника країни. І саме в ці роки він став президентом Української академії наук.

Найталановитішими керманичами радянської науки, на думку доповідача, були Мстислав Всеволодович Келдиш, Анатолій Петрович Александров і Борис Євгенович Патон. І не випадково всі троє були добрими друзями. Ж.І. Алфьоров пригадав, як у 1964 р. на Пленумі ЦК КПРС Микита Сергійович Хрущов накинувся на Академію за те, що не обрали до своїх членів послідовників Т.Д. Лисенка. Тоді Келдиш запитав Патона: «Борисе Євгеновичу, чи можете Ви мене десь переховати місяців на три? Адже без президента вони Академію не реформуватимуть». Борис Євгенович допоміг йому, а коли Мстислав Всеволодович повернувся до Москви, Хрущов уже не був керівником країни.

Надзвичайна далекоглядність і талант Бориса Євгеновича особливо виявилися у два останні, дуже непрості, десятиріччя. Жорес Іванович нагадав слова одного з найвидатніших фізиків сучасності, двічі лауреата Нобелівської премії Джона Бардіна про те, що наука є інтернаціональною. Всі науковці це добре знають, однак вони повинні постійно нагадувати цю істину широкому загалу. Борис Євгенович це чудово розумів і провів величезну роботу зі збереження наукових зв'язків у країнах СНД. Значну роль у цьому процесі відіграло створення Міжнародної асоціації академій наук (МААН).

Завершуючи свій виступ словами: «Борисе Євгеновичу, Ви — жива легенда української, російської і світової науки», Ж.І. Алфьоров побажав, щоб усі присутні в майбутньому мали змогу побачити на власні очі справжнє відродження науки як в Україні, так і в Росії.

* * *

Далі з вітаннями виступив академік НАН України, поет і письменник **Борис Ілліч Олійник**, який наголосив, що Борис Євгенович знаменує собою цілу епоху в науці та її інтеграції у виробництво. Півстоліття, упродовж якого Борис Євгенович очолює Академію, — це подвижництво справдешнього державника, який виводить українську науку на всесвітні, аж космічні обшири. Син легендарного батька, Б.Є. Патон гідно несе фамільний прапор Патонів.

Він інтелігент не в першому поколінні, у ньому відчувається порода, хоч він і не хизується своїм походженням, рівно спілкуючись як з королівськими особами, так і зі зварниками та хліборобами. Відтак йому не треба було перебудовуватися за будь-яких систем, позаяк він завжди трудився для спільного добра в ім'я України. Одне слово, Патон належить до тих постатей, за якими світ упізнає Україну.

Оскільки Борис Євгенович не гірш аніж на металі і зварюванні знається на людських характерах, це дає йому змогу об'єднувати під крилом Академії сотні, коли не тисячі вчених — суверенних, самодостатніх особистостей, часом з полярними характерами і науковими зацікавленнями. Здавалося б, викінчений технократ, він до глибини втаємничений у гуманітарні проблеми.

Б.І. Олійник запросив Бориса Євгеновича разом із працівниками гуманітарної сфери впорядкувати програми з української мови і літератури, історії. Він зауважив, що письменники інколи в захваті, розчулено називають один одного геніями і корифеями. І таких самоназваних у нас уже стільки, що це загрожує девальвацією звання. Оскільки Борису Євгеновичу фамільно притаманне почуття гумору, іронії й самоіронії стосовно таких позахмарних глорифікацій, то його можна іменувати просто, але точно — будівничим держави на ім'я Україна. І цей статус, мабуть, вищий над усі чесно здобуті ним нагороди і звання.

Насамкінець Б.І. Олійник зауважив, що Борис Євгенович не має звички брати — він завжди дарує, і побажав ювіляру, щоб доля уділила йому ще многая і многая літа на радість усім добрим людям в Україні та поза її межами.

* * *

З вітальною промовою виступив академік і президент Академії наук Республіки Молдова **Георгій Григорович Дука**.

Він зазначив, що Б.Є. Патон, очолюючи Національну академію наук ось уже п'ять десятиліть, зробив неоціненний внесок у розвиток традицій академічної науки, підтримку нових дослідницьких шкіл, приділяючи особливу увагу становленню передових наукових напрямів, пов'язаних із вирішенням пріоритетних завдань з модернізації й технологічного розвитку економіки.

НАН України бере активну участь у виробленні найважливіших державних рішень, активно взаємодіючи із зацікавленими міністерствами та відомствами, плідно співпрацюючи з міжнародними організаціями.

Г.Г. Дука

Борис Євгенович має високий авторитет як видатний учений, автор передових відкриттів у найперспективніших і найзатребуваніших галузях, захоплений дослідник і талановитий організатор науки. Особливо високо оцінено його внесок у становлення і розвиток Академії наук Молдови, у підготовку наукових кадрів.

Академік Г.Г. Дука на знак вдячності вручив Борису Євгеновичу високу державну нагороду Республіки Молдова — орден «Ordinul de Onoare» («Знак Пошани») і довів до відома зібрання декрет виконуючого обов'язки президента Республіки Молдова пана Маріана Лупу:

«В знак высокого признания особых заслуг в развитии межакадемических связей, за подготовку высококвалифицированных кадров для научно-исследовательских учреждений Республики Молдова и плодотворную научно-методическую деятельность наградить президента Национальной академии наук Украины господина Бориса Патона орденом «Знак Почета».

* * *

До слова було запрошено академіка і віце-президента Російської академії наук, голову Сибірського відділення РАН **Олександра Леонідовича Асєєва**, який привітав Бориса Євгеновича Патона від імені багатотисячного колективу сибірських учених і висловив почуття захоплення Бори-

О.Л. Асєєв

Д.В. Табачник

сом Євгеновичем і його трудовим подвигом, який не може не змусити низько вклонитися ювіляру. Життєвий шлях Б.Є. Патона — велика школа для молоді, яка починає свій шлях у науці, у високих технологіях та інноваціях.

О.Л. Асєєв нагадав, що Сибірське відділення засноване академіком Михайлом Олексійовичем Лаврентьєвим, який упродовж 10 років працював в Українській академії наук, очолював Інститут математики, був віце-президентом АН УРСР (1946–1948 рр.). Борис Євгенович уже отримав найвищу нагороду Сибірського відділення РАН — срібну медаль з барельєфом засновника відділення М.О. Лаврентьєва — як знак найглибшої вдячності за його працю.

Учені Сибіру дякують Борису Євгеновичу за продовження традицій тісного зв'язку українських вчених і науковців-сибіряків. Для Північно-Західного Сибіру, де добувають нафту і газ, особливо актуальним є зварювання матеріалів за умов низьких температур Крайньої Півночі за технологіями, розробленими Б.Є. Патоном.

Свій виступ академік О.Л. Асєєв завершив словами: «Від імені вчених-сибіряків я бажаю Борису Євгеновичу доброго, «сибірського» здоров'я та довгих років життя. Ми чекаємо на Бориса Євгеновича в Сибіру, де живуть і працюють разом росіяни, українці, білоруси і багато інших народів».

* * *

Своє вітання ювіляру виголосив міністр освіти і науки, молоді та спорту України **Дмитро Володимирович Табачник**. Він акцентував увагу на тому, що самовіддане служіння Бориса Євгеновича рідній країні без перебільшення змінило історію нашого народу. Одним із вирішальних чинників Перемоги був легендарний танк Т-34, який перемінив події на планеті — і у Великій Вітчизняній, і у Другій світовій війнах. Це був витвір мистецтва українських і російських конструкторів, витвір інженерного мистецтва Бориса Євгеновича і Євгена Оскаровича Патонів.

І ще не раз за 50 років очолювання Національної академії наук, за 60 років керування Інститутом електрозварювання відкриття Бориса Євгеновича змінювали долю як окремих людей, так і долю країни.

Якщо спостерігати біографічні віхи Бориса Євгеновича, Євгена Оскаровича, Оскара Петровича Патонів, можна побачити фантастичну, захопливу картину історії нашої Батьківщини XIX–XXI століть. Без перебільшення можна сказати, що в цьому є якась історична містика. І ще один містичний збіг. 27 листопада 1918 р., в день народження Б.Є. Патона гетьман України генерал Скоропадський підписав декрет про створення Української академії наук. Більше половини її історії та її розквіт пов'язані з іменем Б.Є. Патона.

Д.В. Табачник вручив Борисові Євгеновичу адрес із привітанням:

Шановний Борисе Євгеновичу!

Щиро вітаю Вас з 50-річчям перебування на посаді президента Національної академії наук України! Все Ваше життя є взірцем відданості улюбленій справі для мільйонів людей як в Україні, так і за її межами.

Завдяки Вашій копіткій та наполегливій праці Національна академія наук України стала одним із найбільших наукових центрів у Східній Європі та широко відомою в усьому світі.

З перших років перебування на посаді президента Академії Ви постійно опікуєтесь питаннями вдосконалення її структури, концентрації наукового потенціалу на найважливіших фундаментальних дослідженнях, розробці прогресивних технологій та їх використанні у промисловому виробництві.

Близько 60 років Ви очолюєте видатний Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона, гідно продовжуючи та розвиваючи справу свого батька. Науковці очолюваного Вами Інституту впровадили до промислового використання прогресивні технології зварювання та з'єднання матеріалів, фізики дугових, лазерних та інших процесів зварювання плавленням, утвердивши Україну як світового науково-технологічного лідера.

Творча діяльність Вашої — патонівської — школи перетворила зварювання на провідний технологічний процес з'єднання широкої гами матеріалів у різноманітних середовищах — від морських глибин до глибин космосу. Саме Ваша наукова сміливість та далекоглядність дозволили запровадити у клінічну практику низку новітніх високотехнологічних розробок вчених Інституту, зокрема, технологію зварювання м'яких живих тканин.

Зичу Вам та Вашій великій науковій родині міцного здоров'я, нових здобутків і відкриттів, незмінного лідерства на пріоритетних наукових напрямах, натхнення та наснаги!

На закінчення міністр додав: «Ми підрахували: лише за роки незалежності біографію Б.Є. Патона у шкільних підручниках відтворено 15 мільйонів разів. А якщо порахувати всіх школярів, які вчилися за цими підручниками, я думаю, це буде ледь не половина сучасного населення України. Борис Євгенович — це символ, гордість, надія і опора України!»

Ю.Л. Звягільський

* * *

З вітальним словом виступив народний депутат України **Юхим Леонідович Звягільський**, який запевнив, що шахтарі України добре знають і цінують Б.Є. Патона як видатного вченого світового рівня, організатора української науки, державного і громадського діяча, автора унікальних супертехнологій зварювання. Патріотизм Бориса Євгеновича, його відданість Батьківщині не знають кордонів. Свого часу Б.Є. Патон відмовився очолити Академію наук СРСР, вважаючи, що він більше потрібен рідній Україні.

Як президент Академії Б.Є. Патон приділяє багато уваги вугільній галузі. На засіданні Президії було розглянуто проблеми вилучення та використання газу метану вугільних родовищ, розробки вугільних пластів на глибинах понад 1 км, де зосереджені великі запаси вугілля. Завдяки Борису Євгеновичу на шахті ім. О.Ф. Засядька вже шість років діє комплексна система дегазації видобутку метану. З утилізованих за цей час 300 млн кубометрів метану на спеціально побудованій електростанції вироблено понад 1 млрд кіловат-годин електроенергії і

тепла для потреб виробництва. Під керівництвом Б.Є. Патона академічні інститути впроваджують нову для України передову технологію похило спрямованого буріння свердловин із застосуванням гідророзривів з метою отримання газу метану зі щільних пісковиків глибиною до 4 км. Здійснено перехід на анкерне кріплення всіх гірничих виробок, що підвищило їхню стійкість і знизило трудомісткість їх підтримки. Борис Євгенович доручив ученим Інституту електрозварювання вирішити проблему зносостійкості бурових коронок для буріння глибоких свердловин. Тому сьогодні ми маємо бурові коронки українського виробництва, робочий ресурс яких у 5 разів більший, а питома вартість — в 2,5 разу нижча, ніж у канадських і американських зразків.

* * *

Вітальну промову виголосив академік і керівник апарату Президії Національної академії наук Білорусі **Петро Олександрович Вітязь.** Він зазначив, що Борис Євгенович є справжнім другом, учителем і колегою не лише для членів Національної академії наук Білорусі, а й для всього білоруського народу. Прем'єр-міністр Республіки Білорусь Михайло Володимирович М'ясникович, між іншим, є колегою Бориса Євгеновича. Він більше 9 років очолював Національну академію наук Білорусі.

Якби не було сьогодні технологій, розроблених Борисом Євгеновичем, не було б машинобудування в Республіці Білорусь. Нині БелАЗ займає понад 30% міжнародного ринку важкого машинобудування, Завод виробляє автомобілі вантажопідйомністю 340 т, у процесі розроблення машини на 420 т, а в проекті — і на 500 т. Звичайно, без зварювання таку техніку створити неможливо.

Користуючись нагодою, доповідач звернувся до представників уряду України, народних депутатів України, наукових і громадських діячів з проханням підтримати науку. Не лише зварювання і споріднені технології, а й десятки інших напрямів науки і техніки запитані сьогодні економікою і промисловістю. Необхідно зберігати наукові школи завдяки державній підтримці й притоку молоді. Наука — це сила, однак у неї недостатньо сил, щоб захистити себе. Тільки завдяки таким особистостям, як Б.Є. Патон, у науки з'являється ця можливість. Тому потрібно об'єднати зусилля і українців, і білорусів, і росіян, і взагалі всіх тих, хто рухає науку вперед.

П.О. Вітязь

Петро Олександрович Вітязь передав Борису Євгеновичу вітання від Президента Республіки Білорусь Олександра Григоровича Лукашенка:

Уважаемый Борис Евгеньевич!

Сердечно поздравляю Вас с 50-летием деятельности на посту президента Национальной академии наук Украины.

Ваш большой научный авторитет, целеустремленность и талант организатора стали залогом успешного развития академии. Под Вашим руководством она уверенно поддерживает статус крупного научного центра международного уровня.

Мы знаем и высоко ценим Вас как общественного и государственного деятеля, активного сторонника развития белорусско-украинских отношений. Являясь бессменным руководителем Международной ассоциации академий наук, Вы внесли весомый вклад в популяризацию достижений ученых наших стран.

Убежден, что и в дальнейшем Вы будете содействовать укреплению связей между братскими народами.

Желаю Вам, уважаемый Борис Евгеньевич, здоровья, счастья, новых профессиональных успехов и реализации намеченных планов.

Вітання від прем'єр-міністра Республіки Білорусь Михайла Володимировича М'ясниковича:

Уважаемый Борис Евгеньевич!

От имени Правительства Республики Беларусь и себя лично сердечно поздравляю Вас с 50-летием Вашего руководства Национальной академией наук Украины.

Вы оказываете огромное влияние на развитие научно-технического и инновационного потенциала стран бывшего СССР и ряда зарубежных государств. За время Вашего полувекового президентства Украинская академия наук стала крупнейшим европейским научно-производственным центром, способным на высоком уровне решать сложнейшие наукоемкие задачи, направленные на создание оригинальных разработок и технологий и их широкое применение в народном хозяйстве.

Во многом благодаря Вашему авторитету и неиссякаемой энергии между нашими странами поддерживаются дружеские и партнерские отношения. Это во многом определяет дальнейшие пути развития единого научно-технического пространства Украины и Беларуси, взаимные интересы в области науки и экономики.

Пусть адресованные Вам, уважаемый Борис Евгеньевич, Вашим коллегам и ученикам в этот памятный день теплые слова и добрые пожелания придадут дополнительную творческую энергию для достижения Национальной академией наук Украины новых высот.

Крепкого здоровья, счастья, благополучия Вам, Вашим родным и близким.

* * *

Перед присутніми виступив директор Об'єднаного інституту ядерних досліджень академік Російської академії наук **Віктор Анатолійович Матвєєв**.

Від імені багатонаціонального колективу співробітників Об'єднаного інституту ядерних досліджень у Дубні та від імені членів

В.А. Матвєєв вітає Б.Є. Патона

Відділення фізичних наук РАН він висловив Борису Євгеновичу глибоку шану і почуття щирого схиляння перед його незрівнянним даром великого вченого, в якому так органічно поєднуються і фізик, і технолог, і інженер, і видатний організатор науки та міжнародного наукового співробітництва, і просто мудра людина, яку знають, люблять і шанують у багатьох країнах світу.

Життя Б.Є. Патона — це, без будь-якого перебільшення, приклад самовідданого служіння науці й людям. Він належить до плеяди людей, імена яких знаменують цілу епоху, для яких служіння науці невіддільне від служіння своїй Вітчизні. Борис Євгенович усі свої сили віддає збереженню і розвитку Національної академії наук України, її передових наукових шкіл, відомих у всьому світі, зростанню ролі Академії в житті країни. В полі його зору завжди був і залишається пріоритет із залучення молодих творчих сил до роботи в науці. Організована з ініціативи Бориса Євгеновича Міжнародна асоціація академій наук, беззмінним керівником якої він є, стала одним з найбільш авторитетних

наукових органів, який об'єднує національні академії наук багатьох країн Європи та Азії. І це має величезне значення для підтримки в країнах Співдружності як фундаментальної, так і прикладної науки.

Академік В.А. Матвєєв висловив Б.Є. Патону і Національній академії наук України щиру подяку за постійну підтримку спільного наукового центру — міжурядової та міжнародної організації Об'єднаний інститут ядерних досліджень у Дубні, де фахівці з України беруть участь у багатьох міжнародних проектах і відіграють важливу роль у житті цієї міжнародної організації. Він побажав Борису Євгеновичу доброго здоров'я, благополуччя, цікавих творчих задумів і нових наукових звершень.

* * *

Далі до слова було запрошено в.о. ректора Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» академіка НАН України **Михайла Захаровича Згуровського**. Він зазначив, що видатні досягнення президента Академії наук є предметом особливої гордості для київських політехніків, адже КПІ став колискою для Бориса Євгеновича Патона у прямому розумінні цього слова. Тут, у відомчій квартирі професора КПІ Євгена Оскаровича Патона, він народився, тут був охрещений в інститутській церкві Святої Марії Магдалини, тут провів дитячі і студентські роки, розпочав наукову діяльність, отримав путівку у велике професійне життя.

Уже 108 років історія КПІ пов'язана з іменами батька й сина Патонів. Євген Оскарович Патон працював у КПІ впродовж майже 35 років. За цей час спільно зі студентами й науковцями інституту він створив понад 35 проектів, більшість із яких було втілено в життя: міст у Тбілісі, два мости через Рось, пішохідний міст через Петровську алею в Києві. Саме в КПІ в 1928 р. Є.О. Патон уперше застосував технологію електрозварювання в будівництві мостів.

Засновник і завідувач кафедри мостів і кафедри зварювального виробництва, деан інженерного відділення, засновник і перший директор Інженерного музею професор Євген Оскарович Патон створив у КПІ унікальну науково-педагогічну школу. Її особливістю стало поєднання фундаментальної підготовки студентів у галузі механіки, основ металургії, електротехніки, металознавства, фізики із завданнями виробництва; навчальний процес наближався до інженерної праці на всіх стадіях навчання. Пізніше ця модель підготовки дістала назву фізико-технічної. КПІ обрав її як базову і дотепер використовує у своїй роботі.

М.З. Згуровський

Втілення в життя ідей свого батька продовжив випускник КПІ Б.Є. Патон. Цікавим є той факт, що державна екзаменаційна комісія інституту присвоїла йому кваліфікацію інженера-електрика 23 червня 1941 р. — на другий день після початку Великої Вітчизняної війни. У стінах КПІ Борис Євгенович захистив кандидатську і докторську дисертації.

Опікуючись великими державними справами, Борис Євгенович завжди знаходив можливість підтримувати свою alma mater. Зокрема, у 1975 р. він з державних позицій обґрунтував необхідність відродження в КПІ зварювального факультету, який було злито з механічним відділенням у 1955 р. у процесі чергової реорганізації вищої школи. З ініціативи Бориса Євгеновича у КПІ

М.Ж. Журинов вітає Б.Є. Патона

організовано навчальний центр зварювання, розпочато будівництво й оснащення новітньою на той час зварювальною технікою окремого навчального корпусу, в якому і дотепер успішно проводиться підготовка наукових і інженерних кадрів.

Однією з важливих справ Б.Є. Патона стало створення на базі зварювального факультету Міжнародного центру зварювання UNIDO для підготовки міжнародних інженерів-зварників. Б.Є. Патон виступив ініціатором створення комплексної програми КПІ та Інституту електрозварювання на період 2007–2012 рр. Важливу роль у вихованні молодого покоління відіграють створений за безпосередньої підтримки Бориса Євгеновича Державний політехнічний музей при КПІ і започатковані ним академічні читання з циклу «Видатні конструктори України». Щороку понад 40 тис. школярів відвідують цей музей, де вони запалюються романтикою великої техніки, що, без сумніву, впливає на їхній життєвий вибір.

М.З. Згуровський побажав Борисові Євгеновичу ще багато років виконувати свою благородну місію і запевнив, що колектив КПІ буде й надалі скромно допомагати йому, готуючи наступні покоління інженерів-зварників.

* * *

Вітальне слово виголосив академік і президент Національної академії наук Республіки Казахстан **Мурат Журинович Журинов**.

Він нагадав, що Борис Євгенович є іноземним членом і великим другом Академії наук Казахстану. Багато учнів Б.Є. Патона працюють у Казахстані, в Караганді було відкрито Інститут зварювання. Бориса Євгеновича нагороджено Великою золотою медаллю Національної академії наук Республіки Казахстан, високу державну нагороду — орден Достик (орден Дружби) особисто вручив йому президент Нурсултан Назарбаєв.

Академік М.Ж. Журинов закцентував увагу на історичному аспекті дружби між казахами й українцями. Ці народи ніколи не нападали, а навпаки, захищалися — і від царського самодержавства, і від фашистських загарбників. Великий Кобзар України жив у Казахстані, де є місто Форт-Шевченко на Каспійському морі, навіть будівля Академії наук розташована на вулиці Шевченка. Президент України, пан Кучма, працював у Казахстані, разом із сотнями українців підіймаючи цілину, розбудовуючи космодром Байконур.

На завершення своєї промови М.Ж. Журинов передав Борису Євгеновичу привітання від уряду й Академії наук Казахстану, вручив йому медаль «За видатні заслуги в галузі науки» і, за казахською традицією, вдягнув на нього казахський чапан.

* * *

З щирими вітаннями від Національної академії наук Вірменії виступив академік і президент Національної академії наук Республіки Вірменія **Радик Мартиросович Мартиросян**.

Він підкреслив, що Б.Є. Патон, як гідний спадкоємець найдавнішого дворянського роду, представники якого споконвіку вірно служили своїй Вітчизні, зумів зберегти і

Р.М. Мартиросян

І.К. Походня

розвинути його славні традиції. Багатий досвід роботи ювіляра, його великі знання, чудові ділові та людські якості, унікальний талант організатора здобули йому заслужений авторитет і повагу.

Упродовж півстоліття Борис Євгенович виявляє найвищу волю, рішучість і принциповість, спрямовані на розвиток і визнання Національної академії наук України, широко відомої в усьому світі. За роки його перебування на цьому високому посту Академія стала досконалішою, посіла гідне місце у світовій науці, а в деяких галузях — навіть провідне. Створена Б.Є. Патоном потужна дослідно-виробнича база допомогла впровадити у промисловість важливі результати фундаментальних досліджень. Талант і невичерпна енергія дозволили Борису Євгеновичу протягом багатьох років поєднувати наукову і державну діяльність.

Р.М. Мартиросян наголосив на заслугах ювіляра у справі збереження наукових зв'язків між академіями наук країн СНД. Як засновник Міжнародної асоціації академій наук (МААН) Б.Є. Патон уже 20 років залишається беззмінним президентом цієї авторитетної організації, хранителем академічного вогню.

Академік Р.М. Мартиросян від усієї душі побажав Борису Євгеновичу нових творчих успіхів на благо світової науки, в ім'я її стабільного розвитку і процвітання, міцного здоров'я та благополуччя.

* * *

Вітання від колективу Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона виголосив академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України академік **Ігор Костянтинович Походня**.

Він згадав про Євгена Оскаровича Патона — видатного вченого й інженера, засновника та керівника інституту. У передвоєнні роки він був активним учасником реорганізації Академії, членом її Президії, державним радником Раднаркому СРСР. На початку Великої Вітчизняної війни він організував евакуацію інституту на Урал, очолив роботи з технології зварювання броньових сталей. Автоматизація процесу дала змогу в багато разів збільшити випуск танків та іншої військової техніки, підвищити якість зварних з'єднань. Завдяки надійній зварній броні були врятовані життя багатьох тисяч танкістів. Колектив інституту на чолі з Є.О. Патоном здійснив трудовий подвиг і зробив великий внесок у розгромлення фашизму.

На Уралвагонзаводі в 1942 р. почалася виробнича і наукова діяльність Бориса Євгеновича. Відтоді він упродовж 11 років працював

разом з батьком. Він — один із найобдарованіших учнів Євгена Оскаровича, його гідний послідовник. Після кончини Є.О. Патона в 1953 р. колектив інституту одностайно підтримав кандидатуру 35-річного Б.Є. Патона на пост директора інституту. Це було доленосне рішення.

Ігор Костянтинович навів кілька прикладів діяльності інституту. Це електрошлакове зварювання металу великої товщини, прес 60 тис. т у Краматорську, котли високого тиску в Таганрозі (Ленінська премія), зварювання в космосі й космічне матеріалознавство, контактне зварювання рейок, «оксамитовий шлях» на 50 метрополітенах світу (Ленінська премія), спорудження магістральних трубопроводів, у тому числі й газотранспортної системи України (Ленінська премія, премія Ради Міністрів СРСР), зварювання шпангоутів ракет на Південмаші (Державна премія УРСР), низькотоксичні зварювальні матеріали та їх масове виробництво, запобігання низці страшних захворювань зварників (Державна премія СРСР). Нарешті, зварювання живих тканин — близько 100 тис. операцій, 110 методик (Державна премія України). 9 робіт, у виконанні яких брали участь співробітники інституту, було удостоєно Ленінських премій, 24 роботи — Державних премій СРСР, 38 робіт — Державних премій УРСР та України.

Академік І.К. Походня зауважив, що самовіддана праця Бориса Євгеновича здобула світове визнання. Глибоке розуміння ролі науки у суспільстві, її цілей і завдань, невичерпна енергія й високі моральні якості, досвід керівництва великим науковим колективом стали вирішальними аргументами під час обрання Б.Є. Патона президентом Академії наук України 50 років тому. Під його керівництвом було розроблено нову структуру Академії, новий статут. З ініціативи Бориса Євгеновича створено десятки нових інститутів, регіональні наукові центри, потужну дослідно-промислову базу, багато установ повернуто до Академії, набули розвитку нові форми зв'язків науки з виробництвом, Україну відвідували делегації на чолі з легендарними президентами АН СРСР Мстиславом Всеволодовичем Келдишем та Анатолієм Петровичем Александровим. Це сприяло розвитку в АН УРСР багатьох нових наукових напрямів, створенню нових інститутів, зростанню міжнародного авторитету нашої Академії.

* * *

Після вітальних виступів учасники урочистих зборів мали змогу переглянути документальну стрічку Елли Власової «Борис Патон. 50 лет президент Национальной академии наук Украины», яка представила унікальну хроніку фактів життя та діяльності Бориса Євгеновича Патона на чолі Академії. Під час заходу прозвучали музичні привітання оркестру «Київ-Класик» під керівництвом Германа Макаренка та Народної хорової капели «Золоті Ворота» Київського будинку учених Національної академії наук України.